

УДК 378:37.012:796.011.3

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.40>**Ю. В. Дутчак**кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту
Хмельницького національного університету**Л. П. Сущенко**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фізичної реабілітації
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

НАУКОВИЙ ТЕЗАУРУС ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті вказано, що науковий тезаурус забезпечить інформування майбутнього професіонала фізичної культури стосовно вимог до його професійної компетентності, яка задовольняє сучасні вимоги суспільства та стейкхолдерів і забезпечує професійний та особистісний розвиток магістрантів у закладах вищої освіти.

Доведено, що дослідження професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури передбачає теоретичний аналіз сутності основних понять, які характеризують цей освітній процес.

Проаналізовано й уточнено трактування понять «фізична культура», «фізична культура особистості», «рухова (фізична) активність», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбережувальні технології», що становлять термінологічне поле професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури.

Показано, що професійна підготовка є освітнім процесом, що здійснюється в закладах вищої освіти та/або післядипломної освіти на основі моніторингу й аналізу ринку праці, інтеграції освіти, науки і виробництва, що забезпечує задоволення вимог державних інституцій шляхом формування професійної компетентності майбутніх фахівців, їхньої конкурентоспроможності та мобільності.

На основі проведеного аналізу деталізовано основні функції здоров'язбережувальних технологій.

Уточнено сутність поняття «професійна підготовка майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури». Дане поняття розглядається нами як освітній процес, який здійснюється з метою отримання магістрантами кваліфікації, що дозволить їм ефективно організувати фізичне виховання студентів у закладах вищої освіти, викладати професійно орієнтовані дисципліни на кафедрі теорії та методики фізичного виховання, використовувати здоров'язбережувальні технології під час проведення уроків фізичної культури в закладах загальної середньої освіти та здійснювати позакласну фізкультурно-оздоровчу роботу відповідно до сучасних вимог.

Ключові слова: науковий тезаурус, професійна підготовка, магістри середньої освіти з фізичної культури, рухова (фізична) активність, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальні технології.

Постановка проблеми. Сучасний рівень розвитку суспільства та нові соціально-економічні умови нашої держави суттєво змінили вимоги до компетентності фахівців різних сфер діяльності, що потребує суттєвих змін у професійній підготовці майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Традиційні зміст, форми і методи підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури не повністю відповідають вимогам сьогодення, не сприяють формуванню їх як активних і творчих особистостей.

Мета статті – з'ясувати сутність понять, що становлять предметне коло дослідження професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Формування нових знань передбачає з'ясування й уточнення

змісту базових понять, що становлять систематизований комплекс синонімічних і родо-видових дефініцій, які використовуються в науковій сфері.

У процесі проведення дослідження використовувалися методи системного аналізу, порівняння й узагальнення нормативних актів, наукової й довідкової літератури та літератури з фізичної культури.

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику», автором якого є С. Гончаренко, виділені такі шляхи визначення змісту поняття: «Установлення смислу незнайомого терміна (слова) за допомогою термінів (слів) знайомих і вже осмислених (номінальне визначення) або шляхом включення в контекст знайомих слів (концептуальне визначення), або явного формування рівності, у ліву частину якої входить термін, а у праву – визначений вираз, що містить

лише знайомі терміни; уточнення предмета розгляду, однозначна його характеристика (реальне визначення); введення у розгляд нового предмета (поняття) шляхом вказівки на те, який предмет вибудувати (отримати) із предметів даних і уже відомих» [5, с. 120].

Науковець І. Абдулмякова у своїх дослідженнях обґрунтовує правомірність використання у професійній освіті поняття «тезаурус особистості», визначає місце даного явища в системі споріднених йому ментальних утворень. На думку вченої, тезаурус особистості – це складна багаторівнева система понять, слів, що викликають ці поняття з пам'яті людини та зв'язки між ними, що характеризуються відкритістю, ієрархічністю та динамічною структуризацією, призначені як для зберігання наявних знань, вмінь і досвіду людини, так і для добування нових [1, с. 39]. Уважаємо, що найбільш інтенсивні зміни тезауруса особистості відбуваються у процесі навчання у вищій школі.

М. Василенко, формуючи тезаурус професійної підготовки майбутніх фітнес-тренерів, зосереджується на з'ясуванні сутності понять «тренер», «фітнес», «фітнес-тренер» та «професійна підготовка майбутніх фітнес-тренерів у вищому навчальному закладі» [4, с. 5].

Заслуговує на увагу трактування фізкультурного тезауруса, запропоноване А. Нікітіною. Вчена зазначає, що фізкультурний тезаурус – це динамічно розвиваюча відкрита система накопичення, зберігання, примноження, передання інформації, знань, людського досвіду, що є інформаційно-психологічною, понятійною основою фізкультурної освіти, фізкультурної діяльності, фізичної культури особистості [9, с. 158]. Нам імпонує це визначення.

Аналіз нормативних актів щодо організації фізичного виховання і масового спорту в закладах вищої освіти («Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах, уведене в дію наказом Міністерства освіти і науки України» від 11 січня 2006 р. № 4) і в закладах дошкільної, шкільної та професійно-технічної освіти («Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних

навчальних закладах України», уведене в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 2 серпня 2005 р. № 458), Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (2018 р.), Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», а також власний досвід викладацької діяльності дозволили виділити основні поняття, що характеризують науковий тезаурус професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури.

До основних дефініцій нами віднесені такі поняття, як «фізична культура», «фізична культура особистості», «рухова (фізична) активність», «здоровий спосіб життя» та «здоров'язберезувальні технології» (рис. 1).

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (2018 р.) зазначається, що фізична культура – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя.

Подальший аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного розуміння поняття «фізична культура» (табл. 1).

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «фізична культура» у тлумаченні, що подає Т. Круцевич. Учена тлумачить поняття «фізична культура» як частину загальної культури, сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей, способів їх виробництва та використання з метою оздоровлення людей і розвитку їхніх фізичних здатностей [13, с. 10].

Закордонні науковці зосереджують свою увагу на філософському та світоглядному уявленні про фізичну культуру як фундаментальному прояві людської культури. М. Vizuetе розглядає фізичну культуру не тільки як фізичні навантаження, а як усі питання, пов'язані із життєдіяльністю людини відповідно до традицій і обрядів суспільства: богослужіння, участь у народних іграх і святах, професійне навчання, здоров'я людини та соціальні зв'язки означених процесів [14, с. 69].

На особливу увагу заслуговує аналіз поняття «фізична культура особистості», адже головне

Таблиця 1.

Визначення поняття «фізична культура»

Зміст поняття	Автор, джерело
Фізична культура – це частина загальної культури, яка здатна за правильного науково обґрунтованого підходу об'єднати суспільство, зміцнити на основі загальнодоступних норм його моральне і фізичне здоров'я, цілеспрямовано, природним шляхом підвищити життєздатність систем і функцій організму людини.	М. Володько
Фізична культура – це сукупність духовних і матеріальних цінностей, що створювалися і творяться у процесі пізнання фізичного виховання як соціального феномену, а також м'язова діяльність, пов'язана з використанням фізичних вправ, спрямована на фізичне вдосконалення людини.	В. Іващенко
Фізична культура – це вид діяльності, що являє собою специфічний процес і результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення людини для виконання соціальних обов'язків.	Л. Медведєва

завдання майбутнього магістра середньої освіти з фізичної культури – формування означеної культури.

У культурологічній концепції фізична культура особистості подається як потреба та здатність індивідуума до максимальної самореалізації як соціально (орієнтованого на взаємодію з іншими) та індивідуально значущого суб'єкта.

Ми погоджуємося з визначенням поняття «фізична культура особистості», запропонованим В. Столяровим. Науковець визначає, що фізична культура особистості – це соціально сформовані фізичні здібності людини, які пов'язані з її знаннями, інтересами, потребами, ціннісними орієнтаціями, а також засвоєні засоби збереження й удосконалення цих можливостей, знання про те, як їх використовувати, уміння та навички застосо-

увати їх, відповідні інтереси, потреби та норми [11, с. 18].

Рухова активність є невід'ємною частиною здорового способу життя, яка визначається соціально-економічними і культурними чинниками та залежить від організації фізичного виховання, морфологічних особливостей організму, типу нервової системи, кількості вільного часу, мотивації до занять, доступності спортивних споруд і місць відпочинку. Ця теза підтверджена в Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2015 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», що була схвалена указом Президента України від 9 лютого 2016 р. № 42/2016.

В. Бальсевич визначає поняття «рухова активність» як цілеспрямоване здійснення людиною

Рис. 1. Складові частини наукового тезауруса професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури

Рис. 2. Основні функції здоров'язбережувальних технологій

рухових дій, спрямованих на вдосконалення різних показників її фізичного потенціалу та засвоєння рухових цінностей фізичної та спортивної культури [3, с. 54]. Далі вчений конкретизує, що цілеспрямована рухова активність людини є природно й соціально детермінованою необхідністю і потребою організму й особистості в підтримці гомеостазу, забезпечення морфологічних, функціональних, біомеханічних і психологічних умов реалізації програм їх розвитку в онтогенезі та подолання чинників, що цьому перешкоджають.

Нам імпонує визначення поняття «рухова активність», запропоноване М. Дутчаком і Є. Баженковим. Учені зазначають, що «рухова активність – це свідоме переміщення тіла та (або) його частин у просторі та часі, яке здійснюється завдяки роботі скелетних м'язів, що потребує додаткових витрат енергії та спрямоване на досягнення визначеної мети» [6, с. 58].

Ми погоджуємось із думкою В. Ареф'єва про те, що рухову активність поділяють на звичайну і спеціально організовану [2, с. 7]. До звичайної рухової активності, на думку вченого, «належать усі види рухів, пов'язаних із природними потребами людини (гігієна, їжа тощо), а також навчальна й виробнича діяльність. Спеціально організована м'язова діяльність (фізкультурна активність) передбачає різноманітні форми занять фізичними вправами» [2, с. 7].

Акцентуємо увагу на тому, що рухова активність сприяє підвищенню якості освітнього процесу та формуванню в тих, хто навчається, стійкої мотивації на здоровий спосіб життя.

Здоровий спосіб життя, на думку О. Ленкової, – це «сукупність ціннісних орієнтацій і настанов, звичок, режиму і темпу життя, спрямованих на збереження, зміцнення, формування, відтворення здоров'я у процесі навчання, виховання, спілкування, праці і відпочинку, передачі його в майбутньому» [7, с. 215].

За своєю природою соціальна технологія культивування здорового способу життя, як вказує Л. Сущенко, є «системою настанов, що зумовлюють стан світогляду певної людини, та алгоритм конкретних дій, що впливає із цього світогляду» [12, с. 169].

Подальша логіка нашого дослідження передбачає розгляд сутності поняття «здоров'язберезувальні технології». Зазначаємо, що у традиційній педагогіці дане поняття з'явилося нещодавно і трактується по-різному.

С. Свириденко визначає поняття «здоров'язберезувальні технології» як «сприятливі умови навчання, до яких належать сприятливий мікроклімат, адекватність вимог та методик, що використовуються в навчально-виховному процесі; раціонально організоване навчання відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей того,

хто навчається, збалансованість навчального і фізичного навантаження» [10, с. 126].

Нам імпонує тлумачення поняття «здоров'язберезувальні технології», яке подає М. Лук'янченко. Учений трактує поняття «здоров'язберезувальні технології» як «єдину систему, що об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів, яка гарантує їм безпечні умови перебування і навчання в ньому» [8, с. 108].

Для кращого розуміння сутності здоров'язберезувальних технологій вважаємо за доцільне розглянути їхні основні функції (рис. 2).

До цих функцій належать:

- формувальна, що здійснюється на основі соціальних і біологічних закономірностей розвитку особистості;

- інформаційно-комунікативна, яка забезпечує передачу від покоління до покоління знань щодо здорового способу життя, ціннісних орієнтацій, за допомогою яких формується бережливе ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших;

- адаптивна, що допомагає формувати навички здорового життя та сприяє резистентності організму до різноманітних негативних соціальних і природних впливів;

- діагностична, яка спрямована на моніторинг стану здоров'я дітей, педагогічну діагностику їхнього фізичного, інтелектуального й психічного розвитку, сприяє підбору вчителем необхідних методів і форм роботи з кожним учнем закладу загальної середньої освіти;

- рефлексивна, яка допомагає вчителю переосмислити попередній досвід у питаннях здоров'язбереження з метою виявлення недоліків у своїй педагогічній діяльності та наступного її коригування;

- інтеграційна, що поєднує набутий досвід, традиції, різні наукові концепції для збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Висновки. Для формулювання фізкультурного тезаурусу дослідження професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури нами були уточнено трактування понять «фізична культура», «фізична культура особистості», «рухова (фізична) активність», «здоровий спосіб життя», «здоров'язберезувальні технології», встановлено логічні взаємозв'язки між означеними поняттями.

Професійна підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури розглядається нами як освітній процес, який здійснюється з метою отримання магістрантами кваліфікації, що дозволить їм ефективно організовувати фізичне виховання студентів у закладах вищої освіти, викладати професійно орієнтовані дисципліни на кафедрі теорії та методики фізичного виховання, використовувати здоров'язберезувальні техно-

логії під час проведення уроків фізичної культури в закладах загальної середньої освіти, здійснювати позакласну фізкультурно-оздоровчу роботу відповідно до сучасних вимог.

Перспективи подальших наукових досліджень передбачають розроблення концепції забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури.

Список використаної літератури:

1. Абдулмянова И. Формирование профессионального тезауруса личности как цель профессионального образования. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2010. Вып. 2 (92). С. 36–40.
2. Арефьев В. Здоров'я підлітків і рухова активність. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт». 2014. Вип. 118 (3). С. 6–10.
3. Бальсевич В. Спортивный вектор физического воспитания в российской школе. Москва : Теория и практика физической культуры и спорта, 2006. 112 с. С. 54.
4. Василенко М. Тезаурус дослідження професійної підготовки майбутніх фітнес-тренерів у вищому навчальному закладі. *Science Rise: Pedagogical Education : Scientific Journal*. 2016. № 8 (4). С. 4–10.
5. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с. С. 120.
6. Дутчак М., Баженов Є. Теоретичний аналіз дефініції «оздоровчо-рекреаційна рухова активність». *Спортивна наука України*. 2015. № 5 (69). С. 56–63.
7. Ленкова О. Становлення та розвиток поняття «здоровий спосіб життя» у педагогічному процесі. *Актуальні проблеми сучасної медицини : Вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2015. Т. 15. Вип. 1 (49). С. 214–217.
8. Лук'яненко М. Педагогіка здоров'я: теорія і практика: монографія. Дрогобич: РВВДрогобицького ДПУ ім. І. Франка, 2012. 348 с. С. 108.
9. Никитина А. Теоретические основы формирования физкультурного тезауруса у студентов : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Калининград, 2006. 336 с. С. 158.
10. Свириденко С. Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі формування здорового способу життя. *Сучасні технології навчання в початковій освіті* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. С. 125–127.
11. Столяров В. Место физической культуры и спорта в системе явлений культуры. Москва : ГЦО-ЛИФК, 1988. 27 с. С. 18.
12. Сущенко Л. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 308 с. С. 169.
13. Теорія і методика фізичного виховання : підручник / за ред. Т. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2012. Т. 1. 391 с. С. 10.
14. Vizuetе M. Physical education – physical culture. Two models, two didactic. *Ebalonmano.com: Revistade Ciencias del Deporte* 10 (1), 2014. P. 67–76.

Dutchak Yu., Sushchenko L. Academic thesaurus of the research of professional training of future secondary education masters in physical culture

The article reveals that academic thesaurus guarantees informing future professionals in physical culture regarding demands to his professional competence that meets present-day demands of society and stakeholders, and provides professional and personal development of master students in higher educational establishments.

It has been proven that research of professional training of future secondary education masters in physical culture envisages theoretical analysis of the essence of basic notions that characterize educational process.

Interpretation of "physical culture", "physical culture of a person", "motor (physical activity)", "healthy lifestyle" notions has been analyzed and specified. These notions constitute terminology field of professional training of future secondary education masters in physical culture.

It has been shown that professional training is an educational process that is done in higher educational establishments and/or at post-graduate course on the basis of labor market monitoring and analysis, integration of education, science, and manufacture, which assures meeting the demands of state institutions via formation of professional competence of future specialists, their competitiveness and mobility.

Based on the analysis, basic functions of health-protection technologies have been specified.

The essence of "professional training of future secondary education masters in physical culture" notion has been specified. This concept is considered by us as an educational process, which is carried out with the aim of obtaining a master's degree qualification, which will allow them to effectively organize physical education of students in higher education institutions, to teach professionally oriented disciplines at the department of theory and methods of physical education, to use health-saving technologies in physics culture in institutions of general secondary education and carry out extracurricular physical and health work in accordance with modern requirements.

Key words: *academic thesaurus, professional training, secondary education masters in physical culture, motor (physical) activity, healthy lifestyle, health-protection technologies.*